

Despre oportunitatea studiilor sud-est europene

Într-o epocă precum este cea în care trăim, în care totul este pus sub semnul întrebării, nimic mai firesc decît să „revizităm“ chestiunea oportunității menținerii zonei sud-est europene drept cadru de studii interdisciplinare.

După părerea noastră, formată pe baza bibliografiei consacrate¹, rațiunea justificatoare care rămîne și va rămîne în picioare în măsura în care fenomenele contemporane se cuvine să fie judecate în context istoric (fiind altminteri sortite unei sigure limitări ba, poate, chiar inexactități) este existența în această zonă, în secolul al XVIII-lea, a unei societăți ce are în comun instituții impuse în virtutea dominației otomane, ca și o cultură în care domina elementul grecesc datorită confesiunii preponderente.

Conviețuirea comună îndelungată a unor popoare de origini diferite în această zonă, întărită de situația socială din secolul al XVIII-lea, a dus la crearea unei comunități lingvistice care înglobează limbi de diferite origini (greacă, latină, traco-iliară, slavă, turcică) ce în final, în pofida sistemelor lor inflexionare și a lexicului lor diferite, își împrumută atît lexeme, cît și structuri gramaticale. Fenomenul este probat și poate fi demonstrat în continuare și a fost numit uniunea lingvistică balcanică. E interesant de menționat aici că primul studiu sistematic și exclusiv asupra lui aparține lui Chr. Sandfeld, a cărui sensibilitate trebuie să fi fost sporită de apartenența sa nativă la zona scandinavă, în care există o altă uniune lingvistică. Ni se pare că aici aflăm și un bun răspuns la întrebarea în ce măsură menținerea Sud-Estului ca zonă de studii și implicita menținere a studiilor românești în acest context pot favoriza o integrare europeană. Istoria universală se globalizează favorizînd o abordare pe zone mari, istoria europeană se de-individualizează în contextul contemporan, în favoarea unei abordări generale în cadrul căreia totuși zonarea e binevenită. Ar urma așadar că Sud-Estul (care geografic s-ar delimita, după părerea noastră, la nord și vest cu o linie care să unească centrele din care emanau masiv cărțile care au circulat în zonă, respectiv Veneția și Viena, la est, într-o vagă zonă de întîlnire a culturii românești cu culturile est-slave, iar la sud de Liban și Ierusalim), ca zonă tradițională în interiorul studiilor europene, se menține fără probleme.

Rămînînd în sfera referențială lingvistică, dorim să discutăm o problemă particulară, cea a traducerilor românești făcute din greacă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Problemele pe care acestea ni le pun sînt de natură multiplă cu atît mai mult cu cît încercăm o abordare care să țină seama de cele mai recente progrese din

domeniul translatoologiei, o știință devenită de sine stătătoare în ultimele două decenii.

Prima ar fi aceea a tendințelor pe care le dictează limba maternă a traducătorilor. Aici pătrundem în pur teritoriu sud-est european de vreme ce aceștia sînt uneori nativi români, dar sînt și greci sau aromâni (bănuim că acesta e cazul lui Toma Dimitriu, un traducător activ în deceniul al optulea al secolului al XVIII-lea în Moldova).

O a doua chestiune este cea a referențialității acestor traducători. Dacă cei de cultură grecească sînt indiferenți la restul limbilor din jur cu excepția celei turcești (a se vedea în acest sens glosele ms. rom. BAR 347 al cărții populare **Iliodor**), autohtonii, confirmînd vocația interferențială a locului, fac extrem de pertinente referiri în mod egal la zona grecească, la cea slavă, dar și la cea latină. (Astfel, dascălul Ilarion de la mănăstirea Neamț, în traducerea pe care o face **Exaimer**on-ului Sfîntului Vasile cel Mare, face adeseori notații de tipul celei de la f. 5v a ms. rom 1939 BAR: „Pentru că nu cunoaștem chiclul acesta ellinește chiclos, rusiaște crug, latiniaște țirculum iar româniaște poți să-l numești rătundul“.)

Secolul al XVIII-lea românesc nu poate deveni „familiar“ pentru cei interesați cîtă vreme textele lui (în care cele teologice nu joacă tocmai un rol neînsemnat) nu sînt pe deplin puse în valoare. Or, toate aceste texte au o asemenea largă deschidere, încît nu pot fi interpretate decît printr-un filtru sud-estologic care nu exclude, ci presupune, o abordare larg europeană.

În concluzie, după părerea noastră, perspectiva sud-estologică de studiu este perfect valabilă și se pretează din plin la nuanțare și adîncire. Esențială rămîne în acest sens învățarea limbilor aferente. Deprinderea lor, ușurată considerabil de metoda lingvistică a ultimelor decenii, facilitează consultarea bibliografiilor naționale care vor rămîne întotdeauna mai bogate și deci mai nuanțate decît cele în traducere.

Notă

1. În care includem, printre cele mai recente contribuții, P. Kitromilides, **„Imagined Communities“ and the Origins of the National Question in the Balkans** in *„European History Quarterly“*, 19/1989, p. 149-194.